

ДОСЛІДЖЕННЯ ЮРИДИЧНОЇ ПСИХОЛІНГВІСТИКИ ТА АТРИБУЦІЯ ТЕКСТУ

Стаття розглядає роль психолінгвістики у встановленні автора тексту. У роботі представлено визначення цієї науки та розкрито особливості атрибуції тексту. У своєму прикладному аспекті психолінгвістика є корисною для багатьох галузей психології, педагогічної та медичної психології, політичної та юридичної психології, патопсихології і нейропсихології. Ця наука має популярне використання у сфері криміналістики та у юридичній практиці. Стаття також аналізує дослідження проблеми ідентифікації особистості за голосом. Іншим актуальним завданням психолінгвістики є також врахування невербальних чинників при проведенні, наприклад, слідчих дій. У своїй роботі автор розглядає лінгвістичні методи ідентифікації особи за її анонімним текстом. Загальний метод психолінгвістики полягає в тому, щоб на основі дослідження формальних (лінгвістичних, текстових, фонетичних, стилістичних тощо) і неформальних (змістовних, смислових, інтенціональних та ін.) характеристик тексту можна визначити окремі психологічні риси людини або її цілісний психологічний портрет.

Ключові слова: *психолінгвістика, атрибуція тексту, індекс Флеша, індекс Флеша – Кінкейда, FOG-індекс.*

Постановка проблеми. З розвитком науки і техніки існує зростаючий інтерес до вивчення функціональних аспектів мови та передбачається активна дослідницька діяльність у галузі прикладної лінгвістики. Сучасні дослідники більше звертають увагу на міждисциплінарні науки, зокрема, на таку, як

психолінгвістика. Ця наука є відносно молодого, але вже завоювала науковий простір завдяки новизні підходів та результативності досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Термін «психолінгвістика» вперше був використаний М.Пронко у статті «Мова і психолінгвістика» в 1946 році [13]. Проте до наукового вжитку цей термін увійшов лише в 1953 році на міжуніверситетському дослідницькому семінарі, в місті Блумінгтоні, який був організований психологами Дж.Керроллом, Ч.Осгудом та лінгвістом Т.Сібеоком [1, с.9]. Також цей термін набув популярності завдяки першим дослідженням О.С.Ахманової та О.О.Леонтьєва [1, с.10]. Сучасними проблемами цієї науки займаються вчені М.Карп'юк [6], Л.Засєкіна [5], О.Уланович [8] та інші.

Мета статті – розкрити особливості використання тексту для ідентифікації особи; провести огляд методик для визначення психологічного портрету автора тексту; описати специфіку використання досягнень психолінгвістичних досліджень.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під *психолінгвістикою* ми розуміємо науку про відповідність процесів породження і сприйняття текстів, конструкції цих текстів з психічними та психофізіологічними станами людей у процесі комунікації. Психолінгвістика, галузь лінгвістики, що вивчає мову перш за все як феномен психіки. Мова існує в тій мірі, в якій існує внутрішній світ мовця, слухача, письменника та читача. У своєму прикладному аспекті психолінгвістика є корисною для багатьох галузей психології, педагогічної та медичної психології, політичної та юридичної психології, патопсихології і нейропсихології. Ця наука має популярне використання у сфері криміналістики та у юридичній практиці.

Одне із завдань цієї науки — атрибуція тексту, тобто встановлення його автора. Воно має інше завдання, ніж графологічна експертиза, оскільки тут не звертають увагу на техніку виконання тексту: величину та розмір букв, кута їхнього нахилу, пропорційності різних ділянок аркуша, зайнятого текстом і т.д.

Це можна пояснити тим, що іноді автор тексту і його виконавець можуть бути різними людьми, і текст міг бути записаним на прохання чи примусово.

Сучасна наука стала проводити дослідження, результатами яких змогла скористатися юридична психологія. Так, під час Другої світової війни був розроблений показник (індекс) Флеша (The Flesh Index), який використовувався військовими психологами для встановлення авторства захоплених ворожих документів [11]. Індекс Флеша застосовувався при судових розглядах на Гамбурзькому і Нюрнберзькому процесах, коли встановлення авторства певних документів було важливо для притягнення до суду конкретних осіб. Цей індекс розраховується за формулою:

$i = 0,39a + 11,80b - 15,59$, де i — індекс Флеша,
 a — середня довжина речень за кількістю слів,
 b — середня кількість складів у слові [9, с.323].

Пізніше була створена спеціальна програма підрахунку, нині відома як індекс Флеша - Кінкейда, яка є однією з найточніших, достовірніших та обґрунтовано побудованих методик серед сучасних судових досліджень. Для прикладу вкажемо, що урядові документи США перед здачею в друк підлягають обов'язковому тестуванню згідно з індексом Флеша - Кінкейда, за результатами якого до них вносяться корективи [9, с.323].

У 1945 р. Р. Ганнінгом був розроблений так званий FOG-індекс (The Gunning FOG Index), який згодом став популярнішим, ніж індекс Флеша, але не серед професіоналів. Тут враховуються ті ж фактори, що і у Флеша, але цей індекс менш чутливий до тонкощів і тому непридатний у науковій практиці [9, с.323].

Слід зазначити, що виникали ефективніші методики, які дозволяли висловлювати вагомі гіпотези щодо психологічного портрета автора досліджуваного тексту. У 1979 р. К.Р. Шерер у монографії «Соціальні показники в промові» вказав на можливість виявлення за текстом не тільки соціальних характеристик його автора (вплив регіону, становище в суспільстві,

освіта, рід занять і соціальна роль), але і фізичних особливостей (стать, вік, стан здоров'я), а також деяких психологічних рис [15]. Автор описав різні підходи до виявлення цих характеристик, зокрема, стиліметрію (статистичну стилістику), яка базується на:

1) підрахунку частоти та природи лексичних, орфографічних, синтаксичних і граматичних помилок;

2) дослідженні стилістичних чинників писемного мовлення (довжина слів, довжина речень; кількість складів, приставок і суфіксів на 100 слів);

3) відсотку появи в тексті частин мови та показнику TTR (Type Token Ratio) у формі десяткового дробу співвідношення кількості різних слів із загальною кількістю слів у тексті.

Одним з найефективніших психолінгвістичних підходів до вирішення юридичних (судових) завдань, що застосовуються останнім часом, є підхід Колтарда [9, с.324]. Він не тільки виявляє перспективні дані для досліджень, але й пропонує нові способи проведення власне текстуального аналізу. В рамках цієї методики психологи зіставляють деякі аспекти досліджуваного тексту з системою тієї мови, якою написаний текст. Крім основного словникового складу мовної системи спеціальні зведення лексики вилучають з текстів різних видів (словникова система передсмертних записок самогубців, листів з погрозами, записів телефонних переговорів злочинців, процесуальних текстів, протоколів допитів і т.д.). Методика виділяє низку лінгвістичних факторів, за якими може бути проаналізований текст. Наприклад, найбільш частотні лексичні одиниці тексту можуть бути зіставлені з «лідерами» певної мовної системи, а розбіжності — проаналізовані статистично або зіставлені з відповідними одиницями другого тексту. При аналізі одиничного тексту, автор якого стверджує, що його частина була сфальсифікована іншою особою, спірна частина може бути зіставлена з правдиво встановленою.

До однієї з найважливіших характеристик мовлення, що відображають особливості особистості, можна віднести її лексичний запас і різноманітність словника. Цей показник називається в англійській літературі *type-token ratio* і

показує співвідношення кількості різних слів із загальною кількістю слів у тексті.

На сьогоднішній день актуальними є також експериментальні дослідження проблеми ідентифікації особистості за голосом. До основних характеристик голосу відносяться тембр, висота основного тону, гучність.

Розглянемо ці характеристики:

- гучність (велика, середня, мала),
- тривалість,
- висота тону,
- висотний діапазон (широкий, середній, вузький),
- висотний рівень (високий, середній, вузький),
- висотний контур (плавний, порізаний, монотонний),
- напрямок руху тону в завершенні фрази (висхідний — різкий, плавний, рівний; спадний — плавний, різкий),
- локалізація вибраного.

З тембру голосу можна дізнатися про такі фізичні стани, як пасивність (втома, важкість, розслабленість, слабкість, млявість, безсилля, депресія, сонливість, стан напівсну, знемога, апатія, байдужість) або збудження (зокрема, хвилювання, нервозність). Можна визначити, чи налаштована людина виконувати дії, тобто чи відчуває вона впевненість (емоційний підйом, гарний настрій, спокій) або розгубленість (невпевненість, байдужість, довірливість, співчутливість, пригніченість, безнадійність, роздум). Також можна здогадатися і про емоційний стан людини, як наприклад, про тривогу (переляк, страх, жах), роздратування (невдоволення, гнів, злість, обурення, лють, ненависть, загроза, обурення), радість (задоволення, захоплення, повне задоволення, щастя), сум (смуток, туга, відчай, горе, жаль). Тембр голосу може вказати на те, чи висловлює мовець насмішку (схидство, глузування), образу або ніжність.

Як стверджує В.Белянін, цьому можна навчитися, якщо порівнювати, наприклад, фрази попарно: одну без конотативного емотивного значення, іншу

— з конотативним значенням. Зокрема, за зменшенням ступеня голосності можна знайти значення за гучністю і темпом в такій послідовності: лють — страх — радість — тривога, туга [1, с. 199].

Якщо висотний діапазон широкий, то це лють, радість, страх, якщо низький, то тривога і туга. Якщо малюнок контуру висоти основного тону порізаний, то це лють, страх, тривога, якщо плавний, то туга, якщо напрямок руху основного тону в завершенні фрази різке спадає, то це лють, страх, тривога, якщо плавно спадає — туга [1, с. 200].

Згідно теорії К. Шерера, висока частота основного тону позитивно корелює з компетентністю і домінантністю (прагненням до керівництва іншими). Вона ж вказує на жіночність і соціалізованість. Низька частота основного тону характеризує осіб, орієнтованих не на завдання, а на підпорядкування і тим самим вказує на депресивність. Дівчата з високою частотою основного тону мови (мовці голосно) можуть бути охарактеризовані як терплячі, доброзичливі, розуміючі, щирі, надійні, порядні, відповідальні, організовані, консервативні, але в той же час флегматичні, прості, повільні і сором'язливі. Високий рівень мускульної напруженості голосу (підвищена гучність) характерний для представників товариства з прихильністю до правил і дисципліни, а також де високо цінується самоконтроль. Гучний і сильний голос характерний для екстравертів. Голос з придином (breathy) вказує на інтроверсію, невротичність і тривожність. Різкий, металевий і звучний голос вказує на емоційну стабільність, екстраверсію і домінантність [15].

Іншим актуальним завданням психолінгвістики є також врахування невербальних чинників при проведенні, наприклад, слідчих дій, коли від розуміння слідчим тілесних сигналів підозрюваного та управління власною невербальною поведінкою залежить як вибір тих чи інших тактичних прийомів, так і успішність комунікації в цілому — отримання об'єктивної інформації. Таким чином, багато конкретних проблем, які розглядає юридична психологія в її прикладному аспекті, не можуть бути успішно вирішені без застосування психолінгвістики.

У вітчизняній науці виник напрямок, пов'язаний з лінгвістичними методами ідентифікації особи за її анонімним текстом. Загальний метод психолінгвістики полягає в тому, щоб на основі дослідження формальних (лінгвістичних, текстових, фонетичних, стилістичних тощо) і неформальних (змістовних, смислових, інтенціональних та ін.) характеристик тексту (або поведінки, представлені як текст) можна визначити окремі психологічні риси людини або її цілісний психологічний портрет. При цьому не має значення, в якому вигляді і на якому носії був зафіксований текст: олівцем на брошурі, як комп'ютерний файл чи якимось інакше. Атрибуцію тексту застосовують у наступних випадках:

1) коли складають психологічний портрет злочинця за текстом його промови;

2) під час судово-психологічної експертизи:

а) комплексної судової психолого-лінгвістичної експертизи (одночасна участь психолога і лінгвіста, кожен з яких відповідає на свої специфічні питання);

б) судової психолінгвістичної експертизи (використання спеціальних психолінгвістичних методик);

в) комплексної судової психолінгвістичної та графологічної експертизи (об'єкт і предмет досліджень одночасно вимагають спеціальних знань в психології, лінгвістиці та графології);

3) у кримінальній психології (складання психологічного портрета досліджуваної особи (встановленої або невстановленої) за текстом її мови) тощо.

Висновки дослідження та перспективи подальших наукових розвідок.

У статті ми розглянули основні тенденції в методології атрибуції тексту. Використання знань з психолінгвістики відіграє важливу роль у вирішенні низки проблем юридичній психології. Вивчення особливостей цієї науки

потребує подальших досліджень у галузях психології, лінгвістики та криміналістики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белянин В.П. Основы психолінгвістики / В.Белянин. — М., 2004. — 232 с.
2. Выготский Л. С. Мышление и речь: психологические исследования. / Л. Выготский— М. : Лабиринт, 1996. — 416 с.
3. Горелов Н.И. Основы психолінгвістики / Н.Горелов — М., 1997. — С. 4 – 8.
4. Залевская А.А. Введение в психолінгвістику/ А Залевская. — М., 1997. — С. 4 – 12.
5. Засєкіна Л. В. Вступ до психолінгвістики / Л. В. Засєкіна, С. В. Засєкін. — Острог : Нац. ун-т “Острозька академія”, 2002. — 168 с.
6. Карп’юк М. Д. Психолінгвістика та її місце серед когнітивно-інформаційних наук // Психолінгвістика в Україні : збірка наукових праць / М. Д. Карп’юк ; гол. ред. О. М. Холод. — Кривий Ріг : ОНЮА, 2007. — С. 6-17.
7. Леонтьев А. А. Основы психолінгвістики : учебник для высш. учеб. заведений / А. А. Леонтьев. — Изд. 5-е., стер. — М. : Смысл = Академия, 2008. — 288с.
8. Уланович О. И. Психолінгвістика : учебное пособие / О. И. Уланович. — Минск : Изд-во Гревцова, 2010. — 240 с.
9. Мамонтова С.Н. Прикладная юридическая психология / С.Н. Мамонтова. — М.: 2001. — 509 с.
10. Ушакова Т.Н. Психолінгвістика//Психология: Учебник для гуманитарных наук. / Т. Ушакова. — СПб.,2000. — С. 10 – 16.
11. Тарасова Е.Ф. Тенденции развития психолінгвістики./ Е. Тарасова — М., 1987. — С. 13-16.
12. Flesch R. A new readability yardstick/ Rudolf Flesch // *Journal of Applied Psychology*, 32. — PP. 221—233
13. Garman M. Psycholinguistics / M. Garman. — Cambridge : Cambridge University Press, 1990. — 91 p.

14. Pronko N.H. Language and Psycholinguistics // Psychological Bulletin. V. 43. / N. Pronko/ — 1946. — PP. 189-239.

15. Scherer K. Social Markers in Speech / K. Scherer. — Cambridge: Cambridge University Press, 1979. — PP. 33-367.

Ирина Гумовская. ИССЛЕДОВАНИЯ ПСИХОЛИНГВИСТИКИ И АТТРИБУЦИЯ ТЕКСТА. Статья рассматривает роль психолингвистики в установлении автора текста. В работе представлены определения этой науки и раскрыты особенности атрибуции текста. В своем прикладном аспекте психолингвистика является полезной для многих отраслей психологии, педагогической и медицинской психологии, политической и юридической психологии, патопсихологии и нейропсихологии. Эта наука имеет популярное использование в сфере криминалистики и в юридической практике. Статья также анализирует исследования проблемы идентификации личности по голосу. Другой актуальной задачей психолингвистики является также учет невербальных факторов при проведении, например, следственных действий. В своей работе автор рассматривает лингвистические методы идентификации личности по ее анонимному тексту. Общий метод психолингвистики заключается в том, чтобы на основе исследования формальных (лингвистических, текстовых, фонетических, стилистических и т.д.) и неформальных (содержательных, смысловых, интенциональных и др.) характеристик текста можно определить отдельные психологические черты человека или его целостный психологический портрет.

Ключевые слова: психолингвистика, атрибуция текста, индекс Флэша, индекс Флэша - Кинкейда, FOG-индекс.

Iryna Gumovska. PSYCHOLINGUISTICS RESEARCH AND TEXT ATTRIBUTION. The article examines the role of psycholinguistics in author identification of a text. The paper presents the conception of the science. The author also discusses peculiarities of the text attribution. In its applied aspect of psycholinguistics it is useful for many fields of psychology, pedagogical and medical psychology, political and legal psychology, abnormal psychology and neuropsychology. This science has popular usage in both the field of criminology and in legal practice. The article also analyzes the research problem of the identification by voice. Moreover there is another task of psycholinguistics concerning non-verbal factors for investigation processes. Furthermore the author considers linguistic methods of identification analyzing an anonymous text. The general method of psycholinguistics concerns text characteristics based on both formal studies (language, text, phonetic, stylistic, etc.) and informal ones (content, meaning, intentional, etc.) due to which there can be defined individual psychological features or his/her complete psychological portrait.

Keywords: psycholinguistics, text attribution, the Flesh Index, the Flesh-Kincaid Index, FOG-index.